



AKCIONI PLAN ZA UNAPREĐENJE RADNO-OKUPACIONE TERAPIJE U SPECIJALNOJ BOLNICI ZA PSIHIJATRIJU U KOTORU

Uvod

„Radna terapija je zasnovana na vjerovanju da smisljena aktivnost, uključujući njene međuljudske i ekološke komponente, može bi ti korištena za prevenciju onesposobljenja, te postizanje maksimalne adaptacije“ – AOTA (Američko udruženje radnih terapeuta).

Radno-okupaciona terapija (ROT) ima veliki značaj u dugotrajnom programu tretmana lica sa mentalnim poremećajima. Ona podstiče motivaciju i razvoj vještina učenja i odnosa sa drugima. Na taj način se stiču specifične kompetence i pojačava samopouzdanje. ROT promovise razvoj vještina i podsticanje nezavisnosti u aktivnostima svakodnevnog života, te poboljšava kvalitet vremena provedenog u instituciji mentalnog zdravlja. Potrebno je razviti mnoge vještine da bi mentalno oboljela osoba bolje funkcionisala u porodici i širem društvu i generalno lakše izgradila pozitivne odnose sa drugima, lakše se zaposlila ili sačuvala zaposlenje.





Evropski Komitet za sprječavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) ističe značaj potrebe da se u psihijatrijskim ustanovama proširi ponuda terapijskih programa i da se što veći broj pacijenata uključi u psiho-socijalno rehabilitacione aktivnosti, čime se pripremaju za veću samostalnost ili povratak u porodice.¹

CPT je prilikom posjete Crnoj Gori 2008. godine u odnosu na Specijalnu bolnicu za psihijatriju u Kotoru (u nastavku "Bolnica") konstatovao da bi psihijatrijski tretman trebalo da uključi plan tretmana za svakog pacijenta ponaosob, koji se sastoji od farmakoterapije i široke lepeze rehabilitacionih i terapijskih aktivnosti, i preporučio:

"Komitet ponovo ističe preporuku koju je dao u izvještaju o posjeti 2004. godine, da je potrebno uspostaviti planove za individualni tretman svakog pacijenta, koji bi uključivali komponentu psiho-socijalne rehabilitacije. U tom kontekstu, potrebno je učiniti veće napore na povećanju ponude terapijskih i rehabilitacionih aktivnosti (npr. radna terapija, individualna i grupna psihoterapija, obrazovanje, sportovi) i uključiti više pacijenata u aktivnosti prilagođene njihovim potrebama."²

Monitoring poštovanja ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama, koji je NVO Akcija za ljudska prava sa partnerima sprovela u periodu mart 2010. do marta 2013, u odnosu na Bolnicu pokazao je:

„Dva defektologa rade kao okupaciono-radni terapeuti. Između 20 i 40 pacijenta je uključeno u radno-okupacionu terapiju (ROT), što je malo, pa bi više napora trebalo uložiti u uključivanje pacijenata u ove aktivnosti. I samu ponudu okupacionih aktivnosti treba proširiti, što zahtijeva zapošljavanje dodatnog osoblja i proširenje prostornih kapaciteta, jer trenutno u prostoriju za radno okupacionu terapiju nije moguće smjestiti više od 8 pacijenata istovremeno. Informisani smo da se okupaciona terapija sastoji od ručnog rada, prvenstveno grnčarstva. Ipak, peć neophodna za pečenje gline, kako smo informisani, nije u funkciji više od pola godine, njena popravka se tek očekuje, pa je trenutno nemoguće raditi sa glinom (za šta pacijenti navodno iskazuju najviše interesovanja). Takođe, informisani smo da se jedan broj pacijenta koji iskaže želju upošljava

¹ Vidjeti izvještaj CPT-a o posjeti Litvaniji, CPT/Inf (2013) 20, stav 127. Izvještaj dostupan na: <http://www.cpt.coe.int/documents/lva/2014-05-inf-eng.pdf>.

² Izvještaj CPT o posjeti Crnoj Gori sprovedenoj u septembru 2008, stav 94. Izvještaj dostupan na: <http://www.cpt.coe.int/documents/mne/2010-03-inf-mne.pdf>.



na poslovima uređenja bolničkog dvorišta. U okviru istog objekta, jedna manja, višenamjenska, prostorija između ostalog služi i kao biblioteka. Prema onome što smo vidjeli i prema riječima osoblja, biblioteka je vrlo skromna i nastala je doniranjem knjiga od strane građana ili drugih ustanova.“³

U martu 2013. godine je konstatovano da nije ispunjena preporuka "uključiti više pacijenata u radno-okupacione i sportske aktivnosti, proširiti ponudu ovih aktivnosti i za tu svrhu angažovati još radnih terapeuta ili volontere", utemeljena na pomenutoj preporuci CPT-ja iz 2008. godine.

Trenutno stanje

Prema zvaničnim informacijama, pored dominantne komponente – farmako terapije pacijenata i individualnih razgovora koje po potrebi i na zahtjev obavljaju sa psihijatrom, terapijski tretman u SPB Kotor sastoji se od sledećih segmenata: ROT i terapijskih zajednica koje bi trebalo da se odvijaju svakodnevno i porodičnog savjetovanja. Trenutna situacija, nažalost, ne odgovara informacijama koje su dostupne na sajtu Bolnice: „Radno okupaciona terapija kao dio bolničkog liječenja, obuhvata sve manuelne, kreativne, rekreativne, edukativne i ostale aktivnosti, s ciljem postizanja i poboljšanja određene fizičke i mentalne funkcije pacijenta. Uloga Radno-okupacione terapije je što brža rehabilitacija i priprema pacijenta za povratak u socijalnu sredinu.

U radu sa pacijentima učestvuju defektolog, psiholog, socijalni radnik. “(...) Radno okupaciona terapija u našoj bolnici sprovodi se u posebnim prostorijama gdje pacijenti crtaju, prave figure od gline, kartonsku ambalažu, rekreacija u teretani, rad na održavanju

³ Detaljnije vidjeti izvještaj "Poštovanje ljudskih prava pacijenata smještenih u psihijatrijskim ustanovama", monitoring tima nevladinih organizacija HRA, Centra za antidiskriminaciju "Ekvista", Centra za građansko obrazovanje i Sigurne ženske kuće iz marta 2013. godine, str. 16. Izvještaj dostupan na: http://www.hracion.org/wp-content/uploads/Izvjestaj_Dobrota_CG.pdf.



bolničkog kruga, aktivnosti na sportskom terenu (u poslijepodnevnom časa), u stolarskoj radionici. Za ženske pacijente su posebno organizovane radionice, gdje se okupiraju bavljenjem ručnim radovima (pletanje, h eklanje, vezenje).“

Monitoring posjete koje je tim HRA, ANIMA i MDAC sproveo u periodu od januara do jula 2016. godine u okviru projekta „Van izolacije – ostvarivanje prava pacijenata sa mentalnim oboljenjima“, pokazale su da je situacija čak lošija u odnosu na onu koja je primjećena u martu 2013. godine. Individualni planovi tretmana pacijenata ne sadrže komponentu ROT.

Kao najveći problemi u realizaciji ROT prepoznati su:

- nedostatak prostora koji bi omogućio boravak većeg broja pacijenata istovremeno;
- loše grijanje u toku zimske sezone;
- nestašica materijala: vunice, gline, glazura, engoba, pokvarena peć za pečenje gline, itd, zbog čega se ručni radovi i rad sa keramikom trenutno uopšte ne sprovode.

Manji broj pacijenta učestvuje u uređivanju dvorišta.

Terapijske zajednice se održavaju 2 puta sedmično na urgentnom odjeljenju, a jednom sedmično na ostalim. Porodična terapija se uopšte ne organizuje, što prema riječima terapeutkinje predstavlja veliki nedostatak i neiskorišteni potencijal, budući da su defektološkinja i psihološkinja na Jedinici ROT terapeutkinje porodične i kognitivno-bihejvioralne terapije.

Drugim riječima, nefarmakološki vid terapije svodi se na organizovanje sastanaka terapijskih zajednica jednom odnosno dva puta sedmično i svakodnevno korištenje teretane, najčešće od strane korisnika sa sudskog odjeljenja, a sporadično uključuje crtanje, slikanje ili korištenje kopija bojanki za odrasle, te korištenje skromnog bibliotečkog fonda.





Monitoring posjete su pokazale da pacijenti nijesu dovoljno motivisani da učestvuju u okupacionoj terapiji, što je takođe moguće razumjeti kao posledicu nemogućnosti Bolnice da na zadovoljavajući način organizuje i pruži ovaj vid terapije.

Preporuke monitoring tima nakon posljednje posjete bolnici su:

- U individualne planove oporavka uključiti i individualne planove radno-okupacione terapije koji treba da budu standardizovani prema dobrim primjerima iz međunarodne prakse (da sadrže: planiranje aktivnosti; savjetovanje, informisanje i podučavanje; kontinuirane konsultacije sa korisnikom, evaluaciju);
- Osigurati pristojne uslove za nesmetano odvijanje ROT aktivnosti (veći prostor i grijanje);
- Obezbijediti sredstva (materijal i alatke) za realizaciju postojećih vidova ROT;
- Obezbijediti raznovrsnu ponudu ROT i osigurati njenu održivost u saradnji sa organizacijama civilnog društva.

Nacrt Akcionog plana u nastavku je izrađen na osnovu sprovedene analize trenutne situacije i sa ciljem da se omogući održiva, šira ponuda terapijskih aktivnosti koja bi uključila i veći broj pacijenata. Na osnovu usvojenog Akcionog plana, HRA, Anima i MDAC će sprovesti program mini grantova koji ima za cilj da stimuliše angažovanje lokalnih udruženja građana u reformi mentalnog zdravlja. Ovaj je program usmjeren na to da se poboljša obim, kvalitet i raznovrsnost radne terapije u SPB Kotor, kao i da se omogući sticanje vještina koje bi korisnicima usluga SPB Kotor osigurale bržu i uspješniju rehabilitaciju i resocijalizaciju. Plan za poboljšanje i diversifikaciju ROT u SPB Kotor podrazumijeva izuzetno širok spektar mogućih aktivnosti koji uključuje: trening životnih i socijalnih vještina, a zatim i profesionalne, edukativne, kreativne, rekreativne, preduzetničke i društvene aktivnosti koje mogu da poboljšaju kvalitet vremena koje pacijenti provode u Bolnici ili u planiranom Dnevnom centru, te da im pomognu da razviju vještine koje će im omogućiti da se lakše reintegrišu u širu zajednicu i vode ispunjeniji, uspješniji i samostalniji život nakon izlaska iz institucije. Za rad na razvoju mnogih od ovih vještina potrebna su određena materijalna ulaganja, u vidu materijala i opreme, instrumenata za izvođenje aktivnosti. Potrebno je popraviti peć za pečenje gline (keramiku), obezbijediti dodatne stolove i stolice i ormariće na odjeljenjima za odlaganje materijala za ROT. Za određene, nove aspekte ROT potrebna je i dodatna obuka osoblja Bolnice.





- *Svakodnevne aktivnosti*

Uključuju trening životnih i socijalnih vještina. Trening životnih vještina podrazumijeva razvijanje niza aktivnosti potrebnih za svakodnevno funkcionisanje kod kuće i izvan nje. Mogu uključivati brigu o sebi i svojoj okolini, (pre)uređenje prostora za boravak (personalizovanje prostora, radionice iz vrtlarstva, pejzažne arhitekture, permakulture, itd...). Trening socijalnih vještina uključuje grupne i individualne treninge verbalnih i neverbalnih socijalnih vještina, a obuhvata treninge komunikacijskih vještina, upravljanja stresom, anksioznošću, bijesom, itd...

- *Profesionalne aktivnosti*

Aktivnosti koje će u mjeri mogućeg osigurati korisnicima usluga Bolnice da nastave sa praktikovanjem djelatnosti kojima se inače bave (sviranjem, slikanjem, pisanjem, (pre)uređenjem prostora, popravkama, stolarstvom, organizacijom društvenih dešavanja, itd...)

- *Edukativne aktivnosti*

Značajan broj korisnika, posebno sa Odjeljenja za sudsku medicine, izrazio je želju da tokom boravka u Bolnici kroz određene programe bude osposobljen da se bavi nekim zanatima (električarskim, automehaničarskim, itd...) što bi olakšalo i ubrzalo njihovu kasniju resocijalizaciju. Takođe, tu se mogu naći i osnovni kursevi: računovodstva, informatičke pismenosti, krojačkog zanata, fotografije, kulinarstva, izrade sapuna, tradicionalnih proizvoda, itd.

- *Kreativne aktivnosti*

Noseći dio postojeće ROT čine upravo kreativne aktivnosti. Osim što je neophodno osigurati materijal, dodatne alatke i sirovine za realizaciju postojećih oblika ROT (ručni radovi i keramika), moguće je uvesti i čitav niz novih aktivnosti poput kolaža, mozaika, papier mache i decoupage tehnike, murala, stencilsa, nakita, lutkarstva, drame, itd. Kao primjer za razmišljanje navodimo iskustvo iz





regiona, odnosno realizaciju interaktivne predstave forum teatra “Priče iz duše” nastale na osnovu priča i iskustava članova i članica Udruženja korisnika psihijatrijskih usluga DUŠA. Cilj predstave bio je sa jedne strane osnaživanje samih učesnika i razvoj njihovih potencijala za zdrav i kreativan život, a sa druge strane usmjeravanje pažnje javnosti na teškoće sa kojima se osobe sa psihičkim poteškoćama svakodnevno susreću i pozivanje na solidarnost kako bi se smanjila diskriminacija i stigmatizacija prema ovim ljudima, i kako bi im se omogućilo da žive dostojanstveno i ravnopravno sa ostalim članovima društva.

Takođe, moguće je u nastavku projekta sa upravom Bolnice razgovarati o otvaranju pozicije Stručnog saradnika u ROT na koje bi se mogli prijavljivati različiti umjetnici koji bi u određenom periodu vodili radionice sa korisnicima ali i sa timom Jedinice za ROT, kako bi se osigurala održivost specifičnih aktivnosti. Razmisliti o mogućnosti da sličan aranžman predstavlja i pripravnčki staž diplomaca umjetničkih akademija iz Crne Gore.

- *Rekreativne aktivnosti*

Pored korištenja teretane moguće je značajno unaprijediti rekreativne aktivnosti u okviru ROT, te uključiti kurseve plesa, joge, pilatesa, timskih sportova, itd...

Dodatno, mogu biti organizovane filmske tribine koje bi osim projekcije pažljivo odabrane selekcije filmova uključivale i moderaciju sa kratkim uvodnim dijelom, gostom i diskusijom nakon filma, a koje bi bile otvorene za lokalno stanovništvo. Bibliotečki fond bi bilo dobro obogatiti, moguće uz pokretanje akcija na lokalnom i nacionalnom nivou, ali uz prethodno obezbjeđenje adekvatnog prostora za smještaj knjiga.

- *Preduzetničke aktivnosti*

Prema našim saznanjima Bolnica je u ranijem periodu ostvarivala manji prihod prodavajući suvenire izrađene tokom okupacione terapije, kao i naručenu amabalažu za pakovanje jela (pice). Potrebno je sagledati da li bi u tom smislu neka od predloženih





aktivnosti mogla postati trajno održiva. Po ugledu na primjere dobre prakse iz regiona, moguće bi bilo osnovati NVO koja bi se bavila distribucijom i prodajom predmeta ili usluga nastalih kao rezultat različitih edukativnih i kreativnih radionica. Trebalo bi razmotriti ideju da se, nakon sprovođenja projekata, organizuje izložba i prodaja radova, rukotvorina i slika koje su napravili pacijent i u okviru radno-okupacione terapije. Primjera radi, slična akcija je sprovedena 2012. na Klinici za psihijatriju u Mostaru (detaljnije vidjeti na: <http://www.jabuka.tv/odrzana-humanitarna-prodaja-radova-pacijenata-klinike-za-psihijatriju/>).

- *Društvene aktivnosti*

Postojeće društvene aktivnosti na odjeljenju se svode na druženje u zajedničkim prostorijama i sobama uz povremene projekcije filmova koje su rodno segregirane. Ovaj aspekt ROT treba značajno unaprijediti. Moguće je na svakom odjeljenju postaviti ormarić sa društvenim igrama koji bi uz nadzor osoblja bio dostupan korisnicima Bolnice. Takođe, mogu biti organizovane različite zabavne aktivnosti poput karaoka, tombola i slično u što bi moglo biti uključeno i lokalno stanovništvo, zatim izleti, posjete kulturnim događajima i institucijama, ekološke akcije i slično. Konačno, postoji mogućnost organizovanja aktivnosti za članove porodica korisnika usluga SPB Kotor koje bi uključivale obrazovno-psihološke radionice i programme međusobnog osnaživanja i druženja, grupe za podršku i slično.

U nastavku dajemo tabelarni prikaz predloženih aktivnosti:





Br.	Aktivnost	Nosilac realizacije	Praćenje	Finansijska procjena i mogući izvori finansiranja
1.	Trening životnih vještina	Psiholog, OR terapeut, NVO	Broj održanih treninga i uključenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori
2.	Trening socijalnih vještina	Psiholog, OR terapeut, NVO	Broj održanih treninga i uključenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori
3.	Formiranje grupa za podršku Obično su Grupe za podršku vaninstitucionalne i pohađaju ih pacijenti koji nisu na bolničkom liječenju, sa ciljem prevencije hospitalizacija i uzajamne podrške. Iz Dnevnog centra, ako ga oforme, bi eventualno mogla krenuti podrška da se grupa osnuje, uz punu participaciju pacijenata u formiranju grupe	Psiholog, OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika/članova njihovih porodica, učestalost sastanaka	Bolnica, domaći i strani donator, lokalna zajednica
4.	Nastavak profesionalnih aktivnosti (sviranje, slikanje, pisanje, vrtlarstvo, (pre)uređenje prostora, stolarstvo, obavljanje sitnijih popravki, organizacija društvenih dešavanja...)	OR terapeut	Broj obuhvaćenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori
5.	Osnovni kursevi (zanata, računovodstva, informatičke pismenosti, itd)	OR terapeut NVO	Broj kurseva i uključenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori
6.	Ručni radovi (pletanje, heklanje, vezenje)	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i izrađenih predmeta	Bolnica, domaći i strani donatori
7.	Keramika	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i	Bolnica, domaći i strani





			izrađenih predmeta	donatori
8.	Dekupaž	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i izrađenih predmeta	Bolnica, domaći i strani donatori
9.	<i>Papier mache</i>	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i izrađenih predmeta	Bolnica, domaći i strani donatori
10.	Izrada nakita	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i izrađenih predmeta	Bolnica, domaći i strani donatori
11.	Izrada sapuna	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i izrađenih predmeta	Bolnica, domaći i strani donatori
12.	Izrada kartonske ambalaže	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i izrađenih predmeta	Bolnica, domaći i strani donatori
13.	Izrada predmeta od pruća	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i izrađenih predmeta	Bolnica, domaći i strani donatori
14.	Dramska radionica (interpretacija dramskih tekstova, forum teatar)	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i broj izvođenja predstave	Bolnica, domaći i strani donatori
15.	Kurs plesa	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i održanih treninga	Bolnica, domaći i strani donatori
16.	Kurs joge	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i održanih treninga	Bolnica, domaći i strani donatori
17.	Kurs pilatesa	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i održanih treninga	Bolnica, domaći i strani donatori
18.	Kursevi timskih sportova	OR terapeut, NVO	Broj uključenih korisnika i održanih treninga	Bolnica, domaći i strani donatori
19.	Organizacija filmskih tribina	OR terapeut, NVO	Broj održanih tribina i uključenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori
20.	Obogaćenje bibliotečkog fonda	OR terapeut, NVO	Broj dobijenih knjiga	Bolnica, domaći i strani donator, lokalna zajednica





21.	Organizovanje izložbe i prodaje radova	OR terapeut, NVO	Broj prodatih radova	Bolnica, domaći i strani donatori
22.	Postavljanje ormarića sa društvenim igrama	OR terapeut, medicinski tehničari/sestre, NVO	Broj društvenih igara, broj postavljenih ormarića, učestalost igranja	Bolnica, domaći i strani donatori
23.	Karaoke	OR terapeut, NVO	Broj organizovanih karaoka i broj uključenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori
24.	Tombola	OR terapeut, NVO	Broj organizovanih partija i broj uključenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori
25.	Organizovanje izleta, posjeta kulturnim događajima i institucijama	OR terapeut, NVO	Broj organizovanih izleta i uključenih korisnika	Bolnica, domaći i strani donatori

